

**IMAGINEA CREȘTINILOR ÎN VIZIUNEA OTOMANĂ,
ÎN TIMPUL DOMNIILOR LUI MIRCEA CEL BĂTRÂN,
ȘTEFAN CEL MARE ȘI IANCU DE HUNEDOARA**

IOAN-ALIN HIRIȘCĂU

Abstract.

The study is part of the research carried out on the theme of alterity, its purpose being to observe how Christians were described by Muslims in internal and external documents, as well as in Romanian and Turkish chronicles. The vastness of the theme, understood through the period and the extended geographical framework, determined a circumscription of its approach. Thus, by Christians is meant especially the Romanians or the peoples of South-Eastern Europe on the „border” with the Ottoman Empire, and by Turks the great Ottoman Empire. We can say from the beginning that the relations between the Sublime Porte and the Romanian Countries change quite often, and through the conclusion of the peace treaties this can also be seen in the characteristics that the Turks attribute to Christians. If in times of conflict Christians and their leaders are described as „damned, full of stubbornness, hateful and bloodthirsty”, „riders of errant faith”, „bearers of misfortune”, „rebels”, etc., when they become subjects of the sultan, and moreover they participate in the battle with the Turkish army, as was the case in the time of Stephen the Great, by the attacks in southern Poland, the leader of the Christians, Stephen described before as „damned, wretched and arrogant”, becomes „a very skilled man and a great master in fighting gïaours”. The internal and external documents consulted for the research of the proposed theme are published with translation in the Romanian editions. Of course, in the analysis of the topic, sources published in various other editions or unpublished sources are also extremely useful. The Romanian chronicles are also published, and the Turkish ones are accompanied by a translation into Romanian.

* Studiul de față a fost redactat sub coordonarea Pr. Prof. Univ. Dr. Gabriel-Viorel Gărdan, care și-a dat avizul pentru publicare.

Keywords: *Ottoman Empire, Romanian Countries, Christians, Muslims, Turks, Ottomans, Romanian chronicles, Turkish chronicles.*

1. Introducere

Imaginea noastră prin ochii celuiilalt și a celuiilalt din perspectiva noastră reprezintă o temă des abordată în istoriografia străină, precum și în cea românească. Istoricii români s-au preocupat de acest subiect analizându-l în toate perioadele sale istorice, Evul Mediu nefiind lipsit de astfel de cercetări. Confluența între popoare de civilizație diferită în ceea ce privește cultura, religia, sistemul politic și economic a declanșat de cele mai multe ori conflicte militare. În astfel de situații, sursele scrise, epigrafice și alte mărturii ale trecutului înregistrează o seamă de caracteristici pe care autorul acestor izvoare le atribuie „celorlalți”. Scriitorii din Evul Mediu și epoca Premodernă sunt vocea societății în care viețuiesc, sunt cei care immortalizează ideile propagate de conașionalii lor sau de comanditarul operei lor. De aceea astfel de scrieri pot fi analizate dintr-o perspectivă mai largă, a societății medievale creștine sau musulmane. Dan Horia Mazilu în lucrarea sa „Noi despre ceilalți”, subliniază foarte concis și clar modul în care ceilalți sunt tratați în scrierile medievale, „starea conflictuală» de lungă durată, cu acutizări și cu perioade de reflux, cu izbucniri violente și cu momente de expectativă, așa cum s-au înfățișat raporturile dintre români și turci (sau tătari, din vreme în vreme) (...) prilejuiește o «cercetare» unilaterală (și univocă) și încheierile sunt «monotone», ele conturând în tabăra agresată- în exclusivitate aproape- trăsăturile unei alterități ostile”¹.

Istoricii români și străini preocupați de imaginea celuiilalt în perioada medievală, oglindită prin scrierile epocii au extras din astfel de izvoare nu doar informații privind voievozii români sau luptele purtate de aceștia, ci și cele care îi privesc pe români, străini sau turci. Cercetători precum Călin Felezeu², Radu Mârza³, Mehmet Mustafa A.⁴, Viorel Panaite⁵, Iancu Anca⁶, Eugen Denize⁷ sunt cei care au urmărit în studiile lor imaginea românilor

¹ Dan Horia MAZILU, *Noi despre ceilalți. Fals tratat de imagologie*, Iași, Ed. Polirom, 1999, p. 89.

² Călin FELEZEU, *Imaginea societății otomane în istoriografia românească a sec. XV-XIX* în Nicolae Bocșan, Sorin Mitu, Toader Nicoară (coord.), *Identitate și alteritate: Studii de imagologie*, vol. 2, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 1998, pp. 64-73.

³ Radu MÂRZA, *Atitudinea lui Szamoskozy față de români în Medievalia Transilvanica*, 1998, 2, nr. 1, pp. 161-166.

⁴ Mehmet Mustafa ALI, *Cronici otomane despre români în Magazin istoric*, 1984, 18, nr. 4, pp. 36-39.

⁵ Viorel PANAITTE, *Străinii în viziune juridică otomană în veacurile XVI-XVII în Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu”*, Cluj-Napoca, 1993, nr. 32, pp. 29-38.

⁶ Anca IANCU, *Știri despre români în izvoare istoriografice sârbești (sec. XV-XVII)* în Eugen Stănescu (ed.), *Studii istorice SE Europene*, vol. 1, București, Ed. Academiei RSR, 1964, pp. 7-41.

⁷ Eugen DENIZE, *Românii în cultura medievală spaniolă în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”*, Iași, 1986, nr. 23, pp. 75-82.

sau turcilor reflectă prin scrierile turcești, românești, maghiare, sârbești sau spaniole.

În acest tablou al studiilor pe tema alterității se circumscrie și lucrarea de față. Scopul ei este acela de a observa cum au fost descriși creștinii de către musulmanii în documentele interne și externe, precum și în cronicile românești și turcești. Vastitatea temei înțeleasă prin perioada și cadrul geografic extins a determinat o circumscriere a abordării ei. Astfel, prin creștin se înțeleg îndeosebi românii sau popoarele din sud-estul Europei aflate la „frontiera” cu Imperiul Otoman, iar prin turci. Documentele interne și externe consultate pentru cercetarea temei propusă sunt publicate cu traducere în edițiile românești. Desigur că în analiza temei sunt extrem de folositoare și surse publicate în diverse alte ediții sau inedite, însă formarea subsemnatului și timpul avut la dispoziție pentru abordarea unei astfel de teme a determinat o selectare a materialului documentar. De asemenea cronicile românești sunt publicate, iar celor turcești le este alăturată și o traducere în limba română.

Imaginea celuiilalt reprezintă o subiect recurent în istoriografie, tratat din perspectivă istorică, teologică, psihologică, în diverse perioade istorice, dar care, deși se bucură de o atenție deosebită din partea cercetătorilor rămâne un câmp de analiză deschis. Studiu de față, după cum am amintit mai sus, nu reprezintă un pionierat în cercetarea alterității, ci doar un studiu menit să aducă mici completări la cele publicate până în prezent. Ea poate fi îmbunătățită în viitor cu alte exemple ale atitudinii creștinilor față de musulmani sau musulmanilor față de creștini surprinse în alte domnii și alte perioade.

2. Imaginea creștinilor în viziunea otomană, în timpul domniei lui Mircea cel Bătrân

Sursele scrise medievale reprezentate îndeosebi atât prin acte de cancelarie, cât și prin cronici, înregistrează o serie de caracteristici atribuite de emitent sau autorul documentelor celui cu care a avut un contact, fie el amiabil sau conflictual. O astfel de informație se regăsește, în scrisorile din spațiul românesc, și totodată ea nu lipsește, nici în documentele sau cronicile turcești, contemporane sau mai târzii evenimentelor descrise. Asupra acestora și mai cu seamă a mesajului pe care ele îl transmit în legătură cu atitudinea față de creștini, îmi voi apleca atenția în cele ce urmează.

Unul din domnii români care ocupă un spațiu generos în cronicile turcești este Mircea cel Bătrân. Descendent din familia Basarabilor, Mircea ocupă tronul Țării Românești în a doua jumătate a secolului al XIV-lea. În acea vreme, țărilor din sud-estul Europei se confruntau cu pătrunderea

turcilor pe continent. Tot mai multe teritorii creștine ajung sub jugul otoman. Încercând să facă față creșterii amenințărilor musulmane, țările bulgare și sârbești au realizat un front comun, menit să poprească înaintarea turcilor în Europa. Această coaliție creștină s-a confruntat cu armata otomană la finele veacului pomenit, în bătălia de pe câmpia Mierlei. Domnul Țării Românești, Mircea cel Bătrân, a trimis spre ajutorul cneazului Lazăr un corp de oaste. Bătălia declanșată în 15 iunie 1389 s-a soldat cu înfrângerea creștinilor, luarea în captivitate a cneazului Lazăr și mai apoi uciderea acestuia⁸. Încleștarea militară de la Kosovopolje reprezintă un moment din istoria Imperiului Otoman, deseori rememorat în cronicile vremii, ca o mare victorie a musulmanilor și o înfrângere rușinoasă a creștinilor. Unul dintre cronicarii care înregistrează această bătălie în scrierile sale este Şükrüllah Bin Şehabeddin Ahmed. Scriitorul este considerat unul dintre primii cronicari care prezintă în operele sale o istorie universală. Opera sa numită Behdjet-üt- Tevarih a fost scrisă, potrivit cercetărilor, în jurul anului 1456, așadar la o jumătate de veac de la conflict⁹. În lucrarea sa, Şükrüllah îi numește pe creștini drept ghiauri, referindu-se atât la bulgari, sârbi croați, cât și la români, unguri, frânci. Toți aceștia și-au unit forțele în lupta împotriva armatei otomane. Cu toate acestea, potrivit cronicarului, „în cele din urmă, Allah le-a venit în ajutor și steagurile ghiaurilor au fost întoarse cu vârfurile în jos, iar oștile lor și-au întors fețele”¹⁰. Termenul de ghiaur atribuit creștinilor este întâlnit în mai toate cronicile turcești.

Bătălia de la Kosovopolje se regăsește și în operele mai târzii ale cronicarilor turci, iar unul dintre scriitori care detaliază cel mai mult atât pregătirea luptei, cât și consecințele ei este Idris Bitlisi. Fiul șeiului Husamed din Ali a trăit cândva în a doua jumătate a secolului al XV-lea. Acesta scrie Heşt Behiş, o lucrare care cuprinde istoria a opt sultani. În descrierea domniei lor, autorul inserează și momente de incursiune a musulmanilor în Europa, și totodată de încleștare a armatei turcești cu cea a creștinilor. Un astfel de moment istoric este și bătălia de la Kosovopolje, la care Idris spune că a luat parte o mulțime de regi ghiauri și anume, „craiul Bosniei, stăpânul Albaniei, căpetenia oștii frânce, căpetenii moldovenilor și celor

⁸ Alan G. JAMIESON, *Credința prin sabie. Scurtă istorie a conflictului dintre creștini și musulmani*, București, Ed. Niculescu, 2017, pp. 98-99; Ștefan ȘTEFĂNESCU, *Consolidarea poziției politice a Țărilor Române până la mijlocul secolului al XV-lea* în Ștefan Ștefănescu, Camil Mureșanu, Ioan-Aurel Pop (coord.), *Istoria românilor. De la universalitatea creștină către Europa „patriilor”*, vol. IV, București, Ed. Enciclopedică, 2012, p. 310.

⁹ *Cronici turcești privind țările române*, vol I (sec. XV-mijlocul sec. XVII), Mihail Guboglu, Mustafa Mehmet (ed.), București, Ed. Academiei, 1966, p. 31.

¹⁰ Şükrüllah bin Şehabeddin AHMED, *Behjet-üt-Tevarih*, în: *Cronici turcești privind țările române*, vol. I, p. 31.

din Țara Românească și ale ungarilor”¹¹. Oastea creștinilor a fost condusă de cneazul Lazăr, care „pe craiul Bosniei, împreună cu călăreții de credință răătăcită ai acelei țări, i-a numit în partea stângă, iar pe căpeteniile ungurești și ai Țării Românești și pe cele albaneze și cehe și leșești, luându-le pe cele două aripi frânte ale sale, i-a dus pe toți afurisiți cei plini de încăpățănare și de ură și doritori de vărsare de sânge ca să ciocnească cu musulmanii paharul colorat cu băutură”¹². Cu tot efortul creștinilor, armata lor a fost înfrântă în cele din urmă de turci, iar cneazul Lazăr ucis. Pasajul extras din cronica lui Idris este relevant nu doar pentru istoria politico-militară a Imperiului Otoman ori a țărilor creștine, ci și pentru imaginea creștinilor în viziunea musulmanilor. Creștinii care au luat parte la bătălia de la Kosovopolje sunt descriși de Idrîș drept „afurisiți”, „plini de încăpățănare și de ură”, „doritori de vărsare de sânge”. Toate aceste atribute venite din partea unui scriitor al sultanului au rolul de a crea imaginea vinovaților bătăliei, a celor care meritau să fie înfrânți, iar de data aceasta, dreptatea divină s-a împlinit, creștinii fiind pedepsiți. Mai mult decât atât, caracterizarea creștinilor ca cei ce au declanșat lupta, este influențată fără doar și poate și de credința musulmană reflectată în Coran. În primul capitol din prezenta lucrare au fost extrase pasaje din Coran, semnificative pentru descrierea atitudinii musulmanilor față de cei de o altă credință. În 2, 190 din Coran se regăsește îndemnul „*luptați pe calea lui Allah împotriva acelor care se luptă cu voi, dar nu începeți voi lupta, căci Allah nu-i iubește pe cei care încep lupte!*”¹³. Prin urmare, o astfel de imagine a creștinilor, ca cei care au declanșat lupta poate fi determinată de Coran și reprezintă motivul pentru care turcii au luat parte la conflict, și anume de pedepsire a celor „de credință răătăcită”.

Pedepsirea necredincioșilor este și motivul pentru care oastea otomană în primăvara anului 1390 declanșează o incursiune la nordul Dunării, împotriva Ungariei, care s-a alăturat creștinilor la Kosovopolje. Oastea otomană prezintă în zona Banatului a pricinuit pagube și Țării lui Mircea, prin diverse jafuri. Atacul din 1390 este descris de asemenea în cronicile turcești. Şükrüllah pomenit mai sus relatează că armata otomană „s-a îndreptat spre necredinciosul din Țara Românească, cel cu gânduri rele”¹⁴, reușind să cucerească trei cetăți. „*Ghiaurii cei fără de minte, Allah să-i nenorocească, văzând măreția musulmanilor, au cerut pace!*”¹⁵. Alți cronicari turci descriu succint incursiunea din 1390, ca un atac scurt, în urma căruia

¹¹ Idris BITLISI, *Heşt Behişi în Cronici turceşti privind ţările române*, vol. I, p. 155.

¹² *Ibidem*.

¹³ Sura Al-Baqara 2: 190, p. 94.

¹⁴ Şükrüllah bin Şehabeddin Ahmed, *op. cit.*, p. 32.

¹⁵ *Ibidem*.

turcii s-au întors cu o pradă bogată¹⁶. Cronicarul Idris menționează că în același an, Firuz-bei a condus un corp de oaste ce a trecut Dunărea „și, după multe lupte cu dușmanii credinței islamice, a luat bani și felurite lucruri și nenumărate prăzi (...)”¹⁷.

Din cele relatate mai sus se poate observa că în scrierile musulmanilor, creștinii sunt văzuți drept necredincioși, cu gânduri rele, dușmani ai credinței islamice. Toate aceste caracteristici atribuite celor ce urmează calea lui Hristos, au rolul nu doar de justificare divină a atacului musulmanilor, ci mai cu seamă reprezintă un strigăt de luptă a otomanilor împotriva creștinilor. Creștinii sunt cei cu gânduri rele, sunt cei care pornesc lupte și nu urmează învățăturile lui Allah. Toate aceste mesaje propagate în cronistica vremii sunt argumente temeinice pentru atacul împotriva dușmanilor lui Allah. Ele se regăsesc în mai toate descrierile conflictelor militare purtate de Imperiul Otoman cu țările române. Un exemplu elocvent în acest sens este și înclăștarea militară de la Rovine, dintre armata condusă de Mircea cel Bătrân și cea a lui Baiazid I.

În iarna lui 1394 domnul Țării Românești a întreprins numeroase incursiuni la sudul Dunării, reușind să cucerească mai multe raiale turcești. Cronicarul Idris menționează în scrierea sa că Mircea cel Bătrân a fost îndemnat de Baiazid să atace diverse copuri de oaste otomană de la sudul Dunării „tocmai atunci hainul mai sus-amintit, prin știri mincinoase și prin vorbe atâțătoare l-a întors din calea ascultării pe domnul Țării Românești care de multă vreme se afla în ascultare față de sultanul islamic, prin supunere față de oaste și prin primirea plății tributului și că l-a îndemnat să prade și să devasteze unele locuri din Rumelia, aflate în vecinătatea sa și că acest rebel cu credința deșartă, la rândul său, datorită neștiinței sale depline, adunând oaste mare, a devastat Kazanovasi și că dintre musulmani unii au fost făcuți martiri”¹⁸. Pasajul din cronica lui Idris este emblematic pentru viziunea musulmanilor asupra creștinilor. Domnul Țării Românești este ascultător atâta timp cât se supune oștii otomane și plătește tribut. Odată ce se răscoală, el este numit drept „rebel cu credință deșartă”. Mai mult decât atât, cronicarul subliniază că musulmanii care au murit în urma atacului lui Mircea cel Bătrân au făcuți martiri. Această viziune a răsplății divine celor ce mor pentru religia islamică, se regăsește deseori în Coran. Șura 169 menționează chiar „să nu crezi că cei care au fost uciși pe calea lui Allah [martirii] morți! Dimpotrivă, ei sunt vii la Domnul lor și sunt bine dăruiți [din roadele Raiului]”¹⁹. Se poate observa așadar că în mesajul cronicilor turcești se strecoară deseori învățături din cartea sfântă a musulmanilor.

¹⁶ Orudj bin ADIL, *Tevarih-i al-i Osman*, în: *Cronici turcești privind țările române*, vol. I, p. 48; Lutfi-pașa, *Tevarih-i al-i Osman*, în: *Cronici turcești privind țările române*, vol. I, p. 236.

¹⁷ Idris BITLISI, *op. cit.*, p. 156.

¹⁸ Idris BITLISI, *op. cit.*, pp. 156-157.

¹⁹ Sura ‘AL ‘IMRAN 3: 169, p. 129.

Atacul raialelor turcești de la sudul Dunării de către Mircea cel Bătrân nu a rămas fără răspuns din partea otomanilor, care pregătesc o incursiune în Valahia. Cele două armate s-au confruntat pe valea Argeșului în 1394/1395²⁰. Bătălia de la Rovine reprezintă un moment din istoria Țării Românești și a Imperiului Otoman deseori pomenit în cronicile turcești. Scriitori turci descriu acest moment ca fiind unul soldat cu victoria otomanilor. Deși din ambele armate au pierit numeroși soldați, musulmanii morți au fost aruncați în apă pentru a se ascunde pierderea suferită. Mircea cel Bătrân, văzând numărul mare de morți din armata sa, s-a înspăimântat și a cerut pace. Acesta este mesajul general transmis de cronicile turcești contemporane sau scrise la scurtă vreme de la eveniment. Scriitorul Idiș, spre deosebire de ceilalți însă, oferă în opera sa mai multe detalii cu privire la bătălia de la Rovine *„cu această măreție și cu această splendoare și cu aceste oști numeroase, padișahul acela plin de zel s-a îndreptat spre malul fluviului Dunărea ca să lovească Țara Românească din față și să ia în robie pe ghiaurii aceia răzvrățiți și plini de uneltiri și trecând ca zefirul dimineții (...) au întins steagurile peste veșnica tiranie a acelor nenorociți din Țara Românească și prin steagurile purtătoare de glorie ale sultanului cel norocos al orizonturilor și prin lumina drapelelor purtătoare de victorie ale Islamului, au pus capăt prigoanei din partea ghiaurilor. Pentru fiecare locuință a musulmanilor prădată de către ghiaurii cei răufăcători, luptătorii credinței și gaziile au pârjolit cu focul câte un oraș din ținuturile ghiaurilor, iar trupurile lor rele, demne de infern, le-au dat pradă săbiilor și au distrus țara aceea necredincioasă, devastând-o și jefuind-o și luând robi. Au ajuns chiar într-un loc unde un domn cu sfârșit nenorocit, pe nume Mircea, încrezându-se în munții cei tari și greu de pătruns, se pregătise în acel ținut nenorocit și-și rânduise propria sa oaste purtătoare a stelei nenorocirii pentru a aștepta ajutorul celorlalți regi și stăpâni și se întărise în acel loc muntos și primejdios și, ascultând de gândul său rătăcit, avusese curajul să se lupte cu gaziile purtători de glorie. Dar, datorită credinței fericite a musulmanilor și ajutorului bun al lui Allah, neputând să se miște cu nici un pas, luptătorii credinței, întocmai ca uraganul de la sfârșitul lumii, distrugător de popoare necredincioase, au măturat ca vântul munții pe care se bazuiau acei rebeli, precum și acele născociri ale lor cărora le spun grote și, într-o clipă, leii luptei celei sfinte au pus mâna și i-au apucat pe necredincioșii adunați pe câmpul de bătălie și au trecut prin săbiile lor împodobite pe toți ostașii ghiauri și pe toți pedestrașii și călăreții răufăcători. Și sus-numitul Mircea, care era căpetenia lor, cu*

²⁰ Petre P. PANAITESCU, *Mircea cel Bătrân*, București, 1944, pp. 240-247; Alexandru V. DIȚĂ, 17 mai 1395, o dată importantă în istoria universală - victoria românească de la Rovine în Ion Pătroi (coord.), *Marele Mircea Voievod*, București, Ed. Academiei, 1987, pp. 254-277.

*mii de violenții și înșelăciuni a plecat în grabă de pe câmpul pieirii și cu inima zdrobită a fugit într-altă parte. El s-a căit de faptele nepotrivite pe care le-a făcut, distrugând el însuși temelia țării sale și a norocului său*²¹.

Din descrierea bătăliei de la Rovine a cronicarului Idrîș pot fi extrase câteva informații elocvente pentru viziunea musulmanilor asupra creștinilor. S-a putut observa imaginea divergentă a celor două armate, cea islamică, purtătoare de glorie și cea creștină, purtătoare de nenorociri. În timp ce conducătorul oștii turcești este „plin de zel”, Mircea cel Bătrân este numit „domn cu sfârșit nenorocit și (...) cu gând răătăcit”. Soldații turci sunt descriși drept „luptătorii credinței”, „leii luptei celei sfinte”, în timp ce armatei creștine îi sunt atribuite o serie de ofense „ghiauri răzvrățiți și plini de uneltiri”, „nenorociți”, „răufăcători”, „trupurile lor demne de infern”, „necredincioși”. Datorită ajutorului lui Allah și a „credinței fericite a musulmanilor”, turcii au reușit să obțină victorie.

Credința adevărată, cea în Allah, pe care turcii o răspândesc prin scrierile lor este cea care i-a ajutat să izbândească și în conflictul militar din 1396 de la Nicopole. În capitolul precedent am descris mai în detaliu etapele premergătoare cruciadei de la Nicopole, aspecte pe care nu le voi mai repeta în această parte a lucrării. După cum a fost afirmat, armata creștină care cuprindea oști din vestul și sud-estul Europei, pe fondul unei tactici de luptă nepotrivită, a suferit o grea înfrângere din partea armatei condusă de Baiazid. Confruntarea de la Nicopole este pomenită și ea în cronicile turcești. Scriitorul Idrîș menționează cu privire la acest moment că „*Papa cel nenorocit la rândul său, exagerând foarte mult, i-a îndemnat pe craiul cel răătăcit și pe ceilalți regi ghiauri să meargă, potrivit credinței lor, împotriva musulmanilor, iar craiul cel necurat, de asemenea, înțelegându-se cu regii ghiauri și împreună cu toți adepții săi din orașele mari, a pregătit vreo 130 000 de viteji pentru a porni împotriva musulmanilor. Împreună cu celelalte căpetenii de ghiauri și dușmani, înălțând împotriva musulmanilor steagul răscoalei și al răzvrătirii, ei au trecut fluviul Dunărea, mergând pe drumul din Țara Românească, și au asediat mai întâi orașul Nicopol, unul din orașele ținuturilor islamice aflate în calea lor, și au început să-l bată zi și noapte cu tunurile*”²².

Se poate observa din cele de mai sus că scriitorul turc Idrîș are o atitudine jignitoare nu doar la adresa românilor sau a creștinilor din sud-estul Europei, ci a tuturor urmașilor lui Hristos care îndrăznesc să ridice armele împotriva Porții. Implicarea Papei în organizarea cruciadei de la Nicopole îi creionează Suveranului Pontif imaginea de nenorocit. „*Craiul cel răătă-*

²¹ Idrîș BITLISI, *op. cit.*, pp. 157-158.

²² Idrîș BITLISI, *op. cit.*, p. 159.

cit și necurat” despre care a scris Idrîș este regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg, iar ceilalți regi ghiauri sunt conducătorii oștilor din vestul și sud-estul Europei care au răspuns afirmativ chemării la luptă a regelui maghiar. Cu tot efortul depus de armata creștină, aceasta este înfrântă de oastea Porții.

Sultanul care a răspândit spaimă în rândul țărilor creștine, respingând în repetate încercările acestora de a se ridica împotriva Imperiului Otoman, Baiazid numit Fulgerul, își dă obștescul sfârșit în 1405. În urma sa rămân trei fii, care încearcă, fiecare dintre ei, să preia frâiele puterii. Domnul Țării Românești, Mircea cel Bătrân, se implică în luptele pentru tronul Porții, susținându-l pe fiul cel mic al lui Baiazid, numit Musa Celebi. Susținerea lui Musa de către Mircea posibil să provină dintr-o speranță a domnului muntean de a asigura, cel puțin pentru o vreme, liniștea la hotarul țării sale. Speranța lui Mircea cel Bătrân nu dăinuie mult timp, deoarece Musa este învins în cele din urmă de fratele său Mehmed²³. Sultanul plănuiește o incursiune în Țara Românească pentru pedepsirea „necredinciosului” care s-a implicat în luptele pentru tron. Văzând puterea armatei otomane și totodată slăbiciunea oștii sale, încercată de atâția ani de pericolul turcesc, domnul Țării Românești cere de la Mehmed pace, în schimbul plății tributului. Cronicarul Idrîș menționează că *„sultanului Mehmed cel virtuos, la rândul său, arătând iarăși milă și înțelepciune, a întărit și a reînnoit legământul și înțelegerea și, după fixarea haraciului care urma să fie trimis în fiecare an din Țara Românească, a tras cu condeiul iertării peste hârtia care cuprindea crimele din trecut ale acestuia. Apoi, întorcându-se cu oastea victorioasă și sătulă de prăzi și cu mulțumire deplină, în capitala sultanului, Adrianopol, s-a așezat pe tronul său aducător de mare noroc”*²⁴.

În lumina celor de mai sus, se poate trasa atitudinea de superioritate asupra creștinilor pe care islamicii au propagat-o în scrierile lor. Cei vinovați, cei care au declanșat lupta și cei care merită să fie pedepsiți și sunt „demni de infern” sunt creștinii. Musulmanii potrivit credinței lor și a îndemnurilor coranice au datoria de a răspunde dușmanilor cu aceeași măsură a violenței, iar islamicii care își pierd viața luptând pentru Allah, sunt martirizați. Dintre toate cronicile turcești care au descris momente din istoria domniei lui Mircea cel Bătrân²⁵, cronica lui Idrîș conține cele mai multe însușiri atribuite creștinilor, caracteristici în genere ofensatoare. O astfel de scriere este determinată de scopul operei sale, acela de a preaslăvi sultanii, măreția Imperiului Otoman și vitejia ostașilor lui. Nu trebuie ignorat faptul că Idrîș a fost scriitorul oficial al sultanului Baiazid al

²³ Petre P. PANAITESCU, *Mircea cel Bătrân*, pp. 308-320.

²⁴ Idris BITLISI, *op. cit.*, p. 161.

²⁵ Valeriu VELIMAN, *O cronică turcească despre domnia lui Mircea cel Mare în Revista Arhivelor*, 1986, 48, nr. 4, pp. 372-384.

II-lea, iar opera sa a fost întocmită la porunca sultanului. Astfel că imaginea creștinilor în viziunea otomanilor este cenzurată de politica sultanului în vremea căruia a fost scrisă cronica. Scriitorul Şükrüllah a fost de asemenea mare sfetnic al sultanilor Murad al II-lea și Mehmed al II-lea. În opera sa sunt scoase la lumină îndeosebi faptele mărețe ale sultanilor. Din cele enunțate mai sus se poate afirma că rolul politic deținut de scriitor, scopul operei sale, influențează într-o mare măsură mesajul cronicii sale, astfel că este dificil de a trasa imaginea creștinilor în viziunea scribului și nu a politicii căreia opera sa trebuie să se adapteze.

3. Imaginea creștinilor în viziunea otomană, în timpul domniei lui Ștefan cel Mare

În a doua jumătate a secolului al XV-lea, tronul Moldovei este ocupat de unul dintre cei mai longevivi domnitori români, Ștefan cel Mare, care ține sceptrul puterii timp de 47 de ani. Domnia sa se caracterizează prin nenumărate conflicte militare purtate atât împotriva Imperiului Otoman, cât și a vecinilor săi, respectiv Polonia, Ungaria și Țara Românească. Cele mai virulente atacuri îndreptate împotriva Moldovei au venit din partea Înaltei Porți. Nesupunerea față de sultan și înfrângerea armatei otomane în 1475 la Vaslui, îi determină pe turci să plănuiască un nou atac împotriva țării lui Ștefan.

În primăvara anului următor, oastea otomană, căreia i se alătură și cea din Țara Românească a lui Basarab Laiotă se îndreaptă spre Moldova. Pe o câmpie lângă Valea Albă, turcii întâlnesc armata condusă de domnitorul moldovean. Lupta dintre cele două tabere s-a purtat în 26 iulie 1476 în locul de lângă Valea Albă sau, numit mai târziu Războieni. Din această înclăștare militară, Ștefan cel Mare, în ciuda încercărilor oștenilor săi de a stopa amenințarea otomană, a fost înfrânt²⁶. Așa cum s-a putut observa în capitolul anterior, înfrângerea armatei Moldovei la Războieni este pusă pe seama superiorității numerice a armatei otomane, dar și a trădării valahilor care au trecut de partea sultanului. Această descriere, regăsită în Letopisețul Țării Moldovei diferă simțitor față de prezentarea aceluiași moment istoric în cronicile turcești. Astfel, cronicarul Tursun-bei în lucrarea sa, *Tarih-i Ebu-l Feth-i Sultan Mehmed-han*, afirmă că în „*primăvara anului 881 (26 aprilie 1476-14 aprilie 1477) el (sultanul) a pornit pe uscat cu steagul purtător de victorie. (...) Capul răscoarei din Moldova, împreună cu răufăcătorii săi, au fugit în munți și văi greu de umblat. După ce țara aceea a fost călcată de oastea victorioasă timp de mai multe zile, s-a pornit deodată, potrivit unui verset din Coran, la pedepsirea ghiaurilor nenorociți, așa cum*

²⁶ Nicolae IORGA, *Istoria lui Ștefan cel Mare pentru poporul român*, Ed. Pentru Literatură, 1966, pp. 140-152.

o merita. (...) Nedemnul cel răufăcător, văzând că a dat pe neașteptate de nenorocire și că nu poate scăpa prin fugă, s-a întărit și i-a pus pe toți călăreții săi să fie pedestrași (...). În acest timp, tunurile și puștile acestora s-au făcut auzite plăcut la urechile victorioase și ei au căzut pradă leilor. Răufăcătorii ghiauri și-au dăruit repede capul și viața celor care s-au dus primii, ei fiind sfâșiați așa cum nouă lupi sfâșie o oaie. Iar cei care au ajuns mai târziu au făcut prăzi și dintre femeii, iar <sultanul> a pornit pe urmele nenorocitului de moldovean, care a scăpat fugind prin munți și văi (...)”²⁷.

Înfrângerea lui Ștefan la Războieni este descrisă și în cronica lui Șemseddin Ahmed bin Suleiman Kemal-Pașa-Zade, intitulată *Tevarih-i Al-i Osman*. Autorul menționează că „ostașii cei cu credința nenorocită (...) au făcut să cadă asupra lor o adevărată ploaie de piatră, iar din arcuri și zenberecouri au tras de parcă ploua.... Oricum au atacat ostașii musulmani, totuși, neputând să strice ceata celor cu credința nenorocită, nu au putut-o urni din loc. Ei se luptau bine și nu arătau trădare în eforturile și în străduința lor, dar nu au putut să treacă dincolo de carele acelor nenorociți. (...) De îndată ce știrea aceasta a sosit la padișahul cel purtător de victorie, el a poruncit ostașilor purtători de noroc, aflați lângă el, și aceștia au înaintat numaidecât. (...) Bătălia a început pe la amiază, în ziua de vineri... Răufăcătorii aceia, fiind oameni ai morții, și-au descoperit capetele și, intrând în luptă, s-au măcelărit cu ostașii islamici (...) Beiul Moldovei, voievodul Ștefan, fugind cu câțiva călăreți dintre cei din suita sa, a scăpat din strâmtoarea bătăliei (...) Dintre cetățile afurisitului cel mai sus-amintit au rămas doar cele aflate pe malul Dunării și cele din vecinătatea Mării Negre”²⁸.

Din cele enunțate anterior, pot fi extrase câteva elemente importante privind imaginea creștinilor în cronicile turcești. Ostașii lui Ștefan sunt caracterizați drept „nenorociți”, „răufăcători”, „cei cu credința nenorocită”, „oameni ai morții”, în timp ce domnitorul Moldovei este „capul” lor. Pe de altă parte, ostașii islamici sunt „purtători de victorie și de noroc”. Dincolo de caracteristicile atribuite luptătorilor din cele două tabere, cronicarii turci subliniază dificultatea pe care armata musulmană a avut-o în confruntarea cu oastea lui Ștefan, nu pentru a lăuda puterea și vitejia ostașilor moldoveni, ci pentru a glorifica biruința Porții. Cu cât adversarul este mai puternic, cu atât victoria împotriva lui este mai mare. Din acest motiv, autorii turci inserează în descrierea bătăliei puterea armatei creștine de a ține scut împotriva oștii sultanului.

²⁷ TURSUN-bei, *Tarih-i Ebu-l Feth-i Sultan Mehmed-han* în *Cronici turcești privind țările române*, vol. I, pp. 74-75.

²⁸ Șemseddin Ahmed bin Suleiman KEMAL-pașa-zade (Ibn Kemal), *Tevarih-i al-i Osman*, în: *Cronici turcești privind țările române*, vol. I, pp. 213-214.

Biruința Înaltei Porți la Războieni îl determină pe Ștefan să caute sprijin la țările creștine. Ungaria, Veneția, Sfântul Scaun, Polonia și Țara Românească, în urma instalării unui domn favorabil lui, sunt câteva din țările în care domnitorul moldovean și-a pus nădejdea unui ajutor în lupta cu turcii. Speranța sa este năruită la finele secolului al XV-lea când otomanii organizează o „expediție sfântă” împotriva Moldovei, atacând cetățile Chilia și Cetatea Alba. Puncte strategice în apărarea Moldovei, cele două fortificații ajung în cele din urmă să cadă în mâinile turcilor²⁹. Cucerirea lor este privită ca un mare succes în cronicile otomane. Unul dintre scriitorii care pomeneste acest moment în lucrarea sa este Tursun-bei. Autorul menționează că „*moldoveanul devenise dușman, de aceea harunul a vrut să-l pedepsească*”³⁰. „*Domnul Moldovei care arătase nepăsare în supunere și în plata tributului fusese înfrânt și pedepsit așa cum merita*”³¹. Deși s-a opus cu vigurozitate armatei otomane, „*afurisitul de ghiaur s-a împrăștiat și s-a grăbit să bată la ușa iertării*”. Ștefan cel Mare este numit de Tursun-bei drept „căpetenia diavolilor din Moldova”, iar oștenii săi „rebeli îndărătnici” și „ghiauri răufăcători”. Văzând că nu poate să-i înlăture pe turci de la porțile cetăților, acel „afurisit și nenorocit”, „ghiaur nedemn”, Ștefan cel Mare a părăsit câmpul de bătălie.

În mai multe cronicile turcești care descriu cucerirea Chilie și Cetății Albe se regăsește o scurtă descriere a domnitorului Moldovei „*El îl călcase pe craiul unguresc/ Frânse și arcu lui Suleiman-bei/Speriasse și pe cel din Țara Românească/De multe ori și țara acestuia/ De asemenea a stat față în față și cu sultanul Mehmed/ Oastea i-a fost nimicită, dar s-a luptat bine/ El și-a scăpat capul din mâinile dușmanului/ Acesta este necredinciosul care a înfrânt multe oști/ Era truș și nenorocit și plin de zel/ Dar a fugit fără rușine de Ali-bei*”³².

În urma cuceririi cetăților de către turci, Ștefan cel Mare a încheiat un tratat de suzeranitate cu Polonia, încercând astfel să găsească un sprijin într-o țară creștină împotriva Imperiului Otoman. Relațiile dintre Moldova și Polonia se răcesc însă spre finele secolului al XV-lea, când regele Poloniei, Ioan Albert, crezând că țara lui Ștefan se apropie de Înalta Poartă, pornește o campanie împotriva Moldovei. Armata lui Ștefan îi întâmpină pe oștenii lui Ioan Albert, la Codrii Cosminului, unde în 25-26 octombrie 1497 are loc o înclăștare militară între cele două tabere, în urma căreia regele Poloniei este înfrânt. Ca răspuns la atacul venit din partea lui Ioan Albert, moldovenii împreună cu oști turco-tătare atacă sudul Poloniei³³. Ștefan cel Mare

²⁹ Nicolae IORGA, *Studii istorice asupra Chilie și Cetății-Albe*, București 1899, pp. 138-164.

³⁰ TURSUN-bei, *op. cit.*, p. 75.

³¹ TURSUN-bei, *op. cit.*, p. 76.

³² AŞIK-paşa-zade, *Tevarih-i al-i Osman* în *Cronici turcești privind țările române*, vol. I, p. 102.

³³ Manole NEAGOE, *Ștefan cel Mare*, București, Ed. Albatros, 1970, pp. 193-258.

se alătură turcilor ca vasal Înaltei Porți, poziție statornicită prin tratatul de pace încheiat în 1486. Atacul Țării Leșești venit din partea unei coaliții moldo-turco-tătare este descris și în cronicile turcești. Unul dintre autorii care amintește acest moment este Menakib-i Sultan Bayezis-Han Ibn-i Muhammed-han. Potrivit acestuia „*Istefan-bei din Moldova, om foarte dibaci și mare meșter în luptele împotriva ghiaurilor, care slujise foarte bine pe sultanul Murad <al II-lea> și pe sultanul Mehmed <al II-lea>, răposatul părinte al marelui padișah ce domnește în timpul de față, a strâns oastea sa care se ridica la 60.000. (...) Se prefăcea că vrea să trateze cu ei și scria într-una craiului leșesc că «amândoi suntem de aceeași credință și lege și avem aceleași interese așa că, la urmă, să înconjurăm oastea turcească și s-o trecem prin sabie» (...) Leșii nu știau deloc că oastea dreptei credințe este împărțită în trei cete*”³⁴. În cele din urmă, polonezii sunt înfrânți.

Relatările cronicarilor expuse mai sus sunt emblematică pentru creionarea viziunii otomane asupra creștinilor. Lui Ștefan și ostașilor săi le sunt atribuite o serie de însușiri negative, ca necredincioși, fățarnici, în momentul în care aceștia sunt adversari turcilor³⁵. Atunci când armata moldoveană trece de partea sultanului, Ștefan este caracterizat drept „om foarte dibaci și mare meșter”. Dibăcia sa dovedită pe câmpul de bătălie, precum și vitejia ostașilor săi au contribuit semnificativ la încheierea unui tratat cu Polonia prin care țara românească de la est de Carpați este considerată egală țării leșești. Așezarea pe harta internațională a Moldovei și semnalizarea poziției sale strategice de poartă a creștinătății se datorează politicii dusă de fiul lui Bogdan, cel care a înfruntat armata otomană timp de aproape cinci decenii, a încercat să formeze un bloc comun anti-otoman cu țările creștine vecine și mai cu seamă cu Țara Românească, și dincolo de câmpul de bătălie, s-a îngrijit de mântuirea sufletului său și al celor care au vărsat sânge pentru apărarea țării, prin ctitorirea de biserici. Închizând ochii pentru totdeauna în 2 iulie 1504, Ștefan cel Mare, „*necredinciosul care a înfrânt multe oști*” rămâne o flacără a speranței pentru urmașii săi, care nu vor fi feriți nici în veacurile viitoare de amenințarea turcilor.

4. Imaginea creștinilor în viziunea otomană, în timpul domniei lui Iancu de Hunedoara

La mijlocul secolului al XV-lea în fruntea Transilvaniei ajunge un nobil de origine română, din părțile Hunedoarei, fiul unui anume Voicu,

³⁴ Menakib-i Sultan Bayezid-han ibn-i MUHAMMED-han în *Cronici turcești privind țările române*, vol. I, p. 138.

³⁵ Monica BÎRĂ, Silviu BUBURUZAN, *Imaginea lui Ștefan cel Mare în cronicile turcești contemporane în Tudor Teoteoi (coord.), Ștefan cel Mare și epoca sa. Culegere de studii*, București, Ed. Universității din București, 2007, pp. 116-120.

Iancu de Hunedoara. Iancu deținuse până atunci funcția de ban de Severin, slujbă ce i-a fost atribuită de regele Ungariei, Albert de Habsburg, nepotul lui Sigismund de Luxemburg. Moartea monarhului în 1438 l-a implicat pe Iancu în problemele pentru succesiunea la tronul Ungariei. În acea vreme, în Regatul Ungariei s-au format două tabere, una care o susținea pe văduva regelui și fiul ei încă nenăscut, iar cealaltă care proclama atribuirea coroanei sf. Ștefan lui Vladislav al III-lea, regele Poloniei. Iancu de Hunedoara era de partea celei de-a doua tabere, susținându-l pe regele Poloniei în ocuparea tronului Ungariei. În cele din urmă, Vladislav este încoronat și ca rege al Ungariei, în vara lui 1440, luându-și titlul de Vladislav I³⁶. Domnia sa se caracterizează prin amenințări repetate venite din partea turcilor, care invadează deseori regatul prin atacuri de scurtă durată. Un astfel de atac a avut loc între 1441-1442, în care oastea otomană condusă de Mezid-bei s-a confruntat cu corpul de oaste condus de Iancu de Hunedoara. În această înclăștare militară Mezid-bei a fost ucis³⁷. Deși momentele de înfrângere a armatei otomane sunt rareori însemnate în cronicile turcilor, deoarece sunt văzute ca niște fapte rușinoase, victoria lui Iancu împotriva lui Mezid-bei este pomenită în cronicile otomane. Unul dintre scriitorii care amintește acest moment este Orudj Bin Adil, un cronicar de la începutul secolului al XV-lea, din Adrianopol. În lucrarea sa intitulată *Tevarih-i al-i Osman*, menționează că în vremea sultanului Murad, beilerbegul de Rumelia, Mezid-bei a făcut o incursiune în Ungaria. „Nefiind cu băgare de seamă și îngâmfwându-se a dat învoire acângiilor să se împrăstie în toate părțile. Când Mezid-bei a rămas singur, a venit asupra lui oastea ungurească care era pregătită. Pe atunci era un necredincios numit Iancu <de Hunedoara>, care fusese în slujba lui (...) Ali-bei și de aceea știa tot vicleșugul turcului. (...) Acel blesmat de Iancu, găsindu-l singur pe Mezid-bei a venit pe neașteptate asupra lui. Mezid-bei, la rândul său, s-a luptat împreună cu oamenii săi pe care îi avea în preajmă. În cele din urmă, răposatul Mezid-bei și-a găsit acolo o moarte de martir”³⁸.

După moartea lui Mezid-bei, urmașul acestuia la conducerea Rumelei, beilerbegul Șehabeddin-pașa conduce și el o oaste împotriva Țării Românești. „(...) Devenind orgolios ca și Mezid-bei, <Șehabeddin> a spus: «Îl privește pe Allah, fie ce-o fi!» și i-a împrăștiat pe acângii. Pe când rămăsese numai cu beii de margine și cu ienicerii săi, afurisitul de Iancu, venind cu oaste

³⁶ Camil MUREȘANU, Ioan-Aurel POP, *Iancu de Hunedoara* în Ștefan Ștefănescu, Camil Mureșanu, Ioan-Aurel Pop (coord.), *Istoria românilor. De la universalitatea creștină către Europa „patriilor”*, vol. IV, București, Ed. Enciclopedică, 2012, pp. 368-372; Camil MUREȘAN, *Iancu de Hunedoara*, București, Ed. Militară, 1976, pp. 5-17.

³⁷ Camil MUREȘANU, *Iancu de Hunedoara și vremea sa*, Cluj-Napoca. Ed. Tineretului, 1957, pp. 63-66.

³⁸ Orudj bin ADIL, *op. cit.*, pp. 53-54.

ungurească, îl găsi și pe acesta stând în nepăsare, ca și Mezir-bei. Lăsând în fața lui <Şehabeddin> pedestrirea necredincioasă, înarmată și îmbrăcată în zale, <Iancu> și-a așezat călăreții în spatele acestuia. Apoi l-a atacat pe Şehabeddin –paşa pe neașteptate cu oaste înfricoșător de multă. Mulți bei dintre sangeacbeii lui Şehabeddin-paşa (...) au murit acolo ca niște martiri (...)”³⁹.

Din descrierea lui Orudj Bin Adil privind conflictul militar purtat de oastea lui Mezir-bei și a lui Şehabeddin-paşa cu cea condusă de Iancu de Hunedoara, pot fi extrase câteva idei importante privind atitudinea turcilor față de creștini. Victoria lui Iancu de Hunedoara asupra oștii otomane nu este privită ca rezultat al calităților sale de bun strateg, ci ca o întâmplare fortuită. Iancu a beneficiat de superioritate numerică și de risipirea armatei otomane, ceea ce a condus la victoria sa. Înfrângerea turcilor este privită și ca o pedeapsă pentru indolența conducătorilor, respectiv Mezir-bei și Şehabeddin-paşa. Fiind uciși în lupta împotriva necredincioșilor, aceștia sunt priviți drept martiri. Cât îi privește pe creștini și pe conducătorul lor, Iancu de Hunedoara, cronicarul turc îi menționează drept „necredincioși” și „afurisitul de Iancu”⁴⁰. Orudj Bin Adil este unul dintre puținii cronicari care a descris mai detaliat confruntarea militară pomenită mai sus. Ceilalți cronicari precum Lutfi-paşa⁴¹ ori alții anonimi⁴² amintesc succint lupta dintre oastea lui Mezir-bei și a lui Şehabeddin-paşa cu cea condusă de Iancu de Hunedoara. Cauzele înfrângerii otomanilor sunt aceleași, și anume nepăsarea turcilor și superioritatea numerică a oștii lui Iancu. Lutfi-paşa îl descrie pe voievodul Transilvaniei drept „blestematul de Iancu <de Hunedoara>” care „l-a înfrânt și i-a tăiat capul” lui Şehabeddin-paşa⁴³.

În urma înfrângerii armatei otomane condusă de beilerbegii Rumeliei, Iancu de Hunedoara se angajează din nou în lupte împotriva Porții, organizând o campanie la sudul Dunării, care va intra în istorie sub numele de „campania cea lungă”. În iarna lui 1443-1444 Iancu de Hunedoara în fruntea unei oști transilvănene pătrunde la sudul Dunării. Lui i se alătură și alți creștini, mânăți de același imbold de a stopa amenințarea turcilor și a-i popri în drumul lor spre centrul bătrânului continent. Oastea condusă de Iancu ajunge până în satul Zlatița, în Bulgaria de azi, reușind să înfrângă în calea lor o mulțime de turci⁴⁴. Luptele de la sudul Dunării purtate de voievodul Transilvaniei sunt pomenite și în cronicile turcești. Unul dintre auto-

³⁹ Orudj bin ADIL, *op. cit.*, p. 54.

⁴⁰ Orudj bin ADIL, *op. cit.*, p. 54.

⁴¹ LUTFI-paşa, *op. cit.*, pp. 239-240

⁴² *Cronici anonime în Cronici turcești privind țările române*, vol. I, p. 182.

⁴³ LUTFI-paşa, *op. cit.*, p. 240.

⁴⁴ Camil MUREȘANU, Ioan-Aurel POP, *Iancu de Hunedoara*, pp. 372-373.

rii care immortalizează acest moment istoric este Enveri, un scriitor contemporan confruntărilor militate ale lui Iancu. Enveri menționează că Iancu l-a ajutat pe Lazăr în luptele cu otomanii „și a venit ungurul și s-a războit la Izladî”⁴⁵. Sprijinul dat de Iancu despotului Lazăr este pomenit și în cronicile anonime. „Pe când sultanul Murad se afla în doliu, afurisitul de crai unguresc și Iancu cel blestemat și despotul Laz-oglu, care se pusese în fruntea lor, au venit la trecătoarea Zlatița”⁴⁶. Confruntarea militară dintre creștini și otomani la sudul Dunării este descrisă mai pe larg de cronicarul Lutfi-pașa. Acesta menționează că „pe când sultanul Murad era în doliu, craiul unguresc și blestematul de Iancu <de Hunedoara> și despotul Laz-glu, năvălind asupra sa, au venit la trecătoarea Zlatița. Ghiaurii, înfrângând pe beilerbeiu Rumeliei, Kasîm-pașa, împreună cu <oastea> rumeliotă, au dat foc Sofiei. Dîndu-se știre sultanului Murad-han, el a plecat din Adrianopol (...) și, întîlnindu-se cu ghiaurii la trecătoarea Zlatița s-au luptat, dînd o mare bătălie. Oastea ghiaurilor a fost respinsă. Pe urmele lor au trimis ostași. Deși au fost prinși mulți oameni dintre ghiauri, totuși ghiaurii, măcelărind pe acei care veneau după ei, au pricinit musulmanilor numeroase înfrângeri”⁴⁷. Lutfi-pașa este singurul cronicar care nu doar că descrie pe larg încheștarea militară dintre creștini și otomani, ci subliniază înfrângerea musulmanilor de către adepții crucii lui Hristos. Victoria creștinilor se datorează și dibăciei militare și calităților sale de bun conducător avute de Iancu de Hunedoara, însemnat în operele otomane ca „blestemat”.

Acest conducător politic, prin acțiunile sale militare a atras un semnal de alarmă Porții asupra pericolului virulent venit din partea armatei creștine. Din acest motiv, Iancu reușește să obțină din partea Imperiului Otoman un tratat de pace prin care era garantată liniștea Europei timp de zece ani. Deși actul politic oferea un răgaz ambelor părți de a se reorganiza, la presiunile papei și a altor fruntași ai țării, Iancu de Hunedoara este silit să întrerupă tratatul de pace, organizând o campanie antiotomană în vara lui 1444. Soldați adunați din Regatul Ungariei, Țara Românească, Bosnia și din alte părți ale Europei trec Dunărea supunând prin ascuțișul sabiei oști otomane ce le-au ieșit în cale. Au ajuns până la Varna, unde armata cruciaților s-a confruntat cu cea a sultanului Murad, fiind înfrântă în cele din urmă⁴⁸. Alături de o mulțime de ostași căzuți pe câmpul de luptă își găsește obștescul sfârșit și regele Ungariei, Vladislav⁴⁹.

⁴⁵ ENVERI, *Düsturname* în *Cronici turcești privind țările române*, vol. I, p. 40.

⁴⁶ *Cronici anonime*, p. 182.

⁴⁷ LUTFI-pașa, *op. cit.*, p. 240.

⁴⁸ Camil MUREȘANU, *Ioan de Hunedoara și vremea sa*, pp. 83-99.

⁴⁹ Alan G. JAMIESON, *op. cit.*, p. 103; Mustafa Ali MEHMED, *Istoria turcilor*, pp. 148-149.

Ieșit victorios din înclăștarea cu otomanii la începutul anului, soarta bătăliei se întoarce pentru Iancu de Hunedoara în vara aceluiași an, când este nevoit să se retragă din fața puterii de nestăvilit a turcilor. Cruciada de la Varna reprezintă un moment din istoria Imperiului Otoman care nu a fost trecut cu vederea în scrierile tucești⁵⁰. Enveri menționează că „(...) *dușmanul a venit la Varna. Împreună cu craiul unguresc au venit și mulți <alți> dușmani, acolo Allah a dat un bun prilej musulmanilor; dându-se o mare luptă sfântă, ghiaurul a fost înfrânt*”⁵¹. Un alt cronicar turc de la începutul veacului al XV-lea, contemporan bătăliei de la Varna, Orudj bin Adil descrie mai în detaliu cruciada condusă de Iancu de Hunedoara „(...) și iarăși, din aceste părți, craiul cel blestemat și Iancu cel afurisit, adunând oști de la unguri, cehi, austrieci, bosnieci și de la cei din Țara Românească s-au înțeles cu toții și au atacat. (...) Ei au venit însoțiți de necredincioși îmbrăcați în platoșe și acoperiți cu armuri. (...) în timp ce înaintau, Firuz-beioglu Mehmed-bei, sangeacbei de Nicopol, care sosise cu oastea sa, a atacat pe la spate, împreună cu acângii de lângă el, oastea dușmanului. După ce i-a zdrobit, făcând să piară mulți necredincioși, i-au prins pe ghiaurii îmbrăcați cu platoșe și armuri și i-au trimis sultanului Mehmed. (...) Afurisitul de Iancu era pe flancul drept <al oștii> și un mare ghiaur numit Kara-Mihail se afla în partea stângă. (...) Ostașii necredincioși, văzând această stare, au trimis de știre afurisitului de Iancu. Îndată ce a aflat vestea, Iancu a fugit singur, restul oștirii și carele cu tunuri rămânând pe loc. Astfel, oastea necredincioasă, învinsă s-a împrăștiat. Văzând aceasta, oastea islamică a început să-i măcelărească din toate părțile și a obținut biruința. (...) Ei au urmărit oastea necredincioasă fără răgaz, așa cum o viespe zboară în căutare de miere. (...) Atunci, afurisitul de Iancu, luându-și capul a plecat fugind. Gândul lui Iancu era de a-l ucide pe rege pentru ca să treacă el însuși în locul acestuia. Așa s-a și întâmplat. Oastea necredincioasă a fost nimicită”⁵².

Victoria otomanilor reputată la Varna este amintită și în cronicile anonime. În acestea, Iancu este pomenit ca „blestemat” și „afurisit”, care, deși a obținut inițial o victorie împotriva armatei lui Murad, în final, fiind „sufocat” de numărul mare de turci este nevoit să se retragă⁵³. Povestea cruciadei de la Varna asimilată unei bătălii „așa de crâncenă, încât nu se poate descrie” își găsește loc și în paginile cronicii lui Lutfi-pașa. Autorul subliniază forța celor două armate rivale, accentuând puterea turcilor care reușesc

⁵⁰ Mihail P. GUBOGLU, *Românii în bătălia de la Varna (10 noiembrie 1444) după izvoare turco-islamice și europene* în *Revista Arhivelor*, 1986, nr. 2, pp. 155-167.

⁵¹ ENVERI, *op. cit.*, p. 40.

⁵² Orudj bin ADIL, *op. cit.*, pp. 55-56.

⁵³ *Cronici anonime*, pp. 182-184.

să formeze un scut împotriva cruciaților. Cronicarul inserează și un alt detaliu important din desfășurarea bătăliei, și anume moartea regelui Ungariei, Vladislav I, care „în trufia sa, crezându-se erou și zicând: «eu singur voi împrăștia această oaste», s-a repezit spre oastea otomană de Poartă, unde era sultanul. Prin grija și bunătatea prea înaltului Allah, calul craiului, poticnindu-se, a căzut. El însuși s-a rostogolit cu fața la pământ. Când a avut loc această întâmplare, găsindu-se de față câțiva ieniceri, i-au tăiat capul și l-au dus sultanului Murad care, văzându-l, a mulțumit prea înaltului Allah. Capul craiului cel blestemat fiind pus pe o prăjină, l-au ridicat în sus. Telalii au început să vestească pretutindeni că acesta este tigva craiului. Oastea care se împrăștiase, s-a adunat iarăși în jurul sultanului. Oastea ghiaurilor, văzând aceasta, a dat de știre blestematului de Iancu. Acesta (...) nu i-a lăsat pe ghiauri să se împrăștie, ci le-a spus: «Noi am venit aici pentru credința noastră și nu pentru crai!» În felul acesta iarăși a stăpânit oastea. Întorcându-se, a mai atacat de două ori, dar, văzând că musulmanii s-au înmulțit iarăși, au început să fugă înapoi, apucând care încotro”⁵⁴.

Din descrierea cronicarului Lutfi-pașa pot fi extrase câteva idei importante privind, atât cauzele înfrângerii creștinilor la Varna, cât și atitudinea musulmanilor în raport cu urmașii lui Hristos. Autorul subliniază puterea turcilor și numărul ridicat al acestora în raport cu rivalii lor. Creștinii au fost înfrânți nu doar din cele două motive menționate anterior, ci și ca efect al îngâmfwării regelui Ungariei. Trufia și indolența sunt atitudini condamnate de Coran și sunt motivul pentru care anterior beilerbegii Rumeliei, Mezid-bei și Șehabedin-pașa au fost înfrânți de Iancu. Această atitudine de superioritate și de subapreciere a adversarului avută de purtătorul coroanei Sf. Ștefan îi aduce în cele din urmă pieirea. Împotmolirea calului regelui Ungariei care a ușurat uciderea acestuia de către ieniceri este privită de cronicar drept efect al „grijii și bunătății prea înaltului Allah”. Deși Iancu de Hunedoara a reușit pe moment să reorganizeze armata, proclamând motivul pentru care sunt în luptă, și anume „credința noastră și nu pentru crai”, totuși creștinii, în cele din urmă, sunt nevoiți să se retragă. În drumul ei spre Regatul Ungariei, oastea ghiaură este atacată în mod repetat de otomani. „Afurisitul” și „blestematul” de Iancu, potrivit lui Lutfi-pașa și-a trădat ostașii, lăsându-i în urmă. Musulmanii au capturat carele oștii creștine și pe „neciopliții de țărani care erau în ele”, omorându-i sau luându-i prizonieri.

Cruciada de la Varna, după cum a avertizat Iancu de Hunedoara, a fost o atacare a Porții pentru care oastea creștină nu era pregătită. Osteneala cruciaților în campania cea lungă, precum și mai buna organizare a arma-

⁵⁴ LUTFI-pașa, *op. cit.*, pp. 241-242.

tei musulmane a dus la victoria celei din urmă. Creștinii au pierdut la Varna numeroși ostași, dar și pe regele Ungariei, Vladislav I. Moartea monarhului și vârsta fragedă a urmașului său, Ladislau al V-lea Postumul, au creat premisele favorabile numirii lui Iancu în funcția de guvernator al Ungariei, în 1446. Cu acest titlu conduce campania antiotomana de la sudul Dunării, în toamna lui 1448.

Confruntarea militară dintre oastea lui Iancu și cea a turcilor s-a desfășurat pe Câmpia Mierlei sau Kossovopolje, în 17-19 octombrie 1448, în urma căreia Iancu a fost înfrânt⁵⁵. Bătălia de la Kossovopolje este descrisă în cronicile turcești. Halil Ibn-I Ismail în lucrarea sa *Menakib-i Şeyh Bedreddin Mahmud* afirmă că „lupta a durat de dimineată până noaptea. Ei, suflele bun, necredinciosul a fost înfrânt”⁵⁶. Înfrângerea lui Iancu de pe Câmpia Mierlei este însemnată și de cronicarul Enveri, care pomenește că „Iancu, cel învins, a venit la Kosovo. Oastea noastră a vârat spaimă în dușmani”⁵⁷. Lupta purtată între armata lui Iancu și cea a sultanului Murad este descrisă mai pe larg în lucrarea lui Orudj bin Adil. Autorul evidențiază trădarea soldaților de către „afurisitul de Iancu” care, „văzând toate acestea și-a învoit oastea și spunând: «Plec să-i lovesc pe turci pe la spate», a înșelat oastea sa”⁵⁸. Imprudența guvernatorului reiese și din cronicile anonime, care reiterează retragerea lui Iancu⁵⁹. Fuga sa de pe câmpul de bătălie este rememorată și de Idris Bitlisi, care menționează că „în a treia zi, pe afurisitul de Iancu nu l-au mai ținut picioarele și au început să-i tremure și mâinile...De nevoie, craiul cel cu credința răătăcită a ales în grabă calea fugii și, fiind înfrânt, a pornit spre țara sa lipsită de noroc, ca și el însuși, și s-a îndreptat spre drumul înfrângerii”⁶⁰.

Biruința musulmanilor la Kossovopolje a însemnat slăbiciunea armatei creștine, dar și a conducătorului ei, Iancu de Hunedoara care, ostent de purtarea îndelungată a armelor împotriva turcilor, se retrage în 1452 din funcția de guvernator al Ungariei. Turcii continuă să reprezinte un pericol din ce în ce mai mare, atât pentru țările din sud-estul Europei, cât și pentru restul regatelor din apusul continentului. Amenințarea otomană crește prominent în 1453, când în 29 mai oastea lui Mahomed al II-lea, supra-numit „Cuceritorul” ocupă Constantinopolul⁶¹. Căderea capitalei fostului Imperiu Bizantin este privită de creștini ca un moment apocaliptic, iar de otomani

⁵⁵ Camil MUREȘANU, Ioan-Aurel POP, *Iancu de Hunedoara*, pp. 376-377.

⁵⁶ Halil ibn-i Ismail ibn-i şeyh Bedreddin Mahmud ibn-i SIMAVI (Simavna Kadisioglu), *Menakib-i Şeyh Bedreddin Mahmud în Cronici turcești privind țările române*, vol. I, p. 28.

⁵⁷ ENVERI, *op. cit.*, p. 40.

⁵⁸ Orudh bin ADIL, *op. cit.*, p. 58.

⁵⁹ *Cronici anonime*, p. 185.

⁶⁰ Idris BITLISI, *op. cit.*, p. 176.

⁶¹ Mustafa Ali MEHMED, *Istoria turcilor*, pp. 150-160.

ca o mare victorie. De atunci musulmanii plănuiesc atacarea Belgradului care reprezintă „cheia spre centrul Europei”.

În vara lui 1456 armata otomană condusă de sultanul Mahomed al II-lea înaintază spre Belgrad. Năzuința lor de cucerire a cetății este spulberată de oastea lui Iancu de Hunedoara, care reușește să ridice scutul împotriva amenințării musulmane și să îi alunge pe turci de la porțile cetății⁶². Victoria creștinilor de la Belgrad le reaprinde acestora flacăra speranței și încrederii în forțele proprii de a face față pericolului Imperiului Otoman. Această biruință a armatei lui Iancu care a răsunat în toată Europa, în memoria căreia papa a stabilit ca în toate bisericile să bată clopotele la ora 12, reprezintă un moment istoric imortalizat și în cronicile otomane. Unul dintre autorii care descrie bătălia dintre armata lui Iancu și a lui Mahomed este Enveri. Acesta afirmă că *atunci „când sultanul s-a așezat în afara <cetății>, ghiaurii au apărut și Iancu privea, stând sus, pe cetate. Afurisitul acela zicea: «Eu sunt principe creștin». (...) Ieșind afară, el dădu atac, repezindu-se asupra oștii islamice, dar au fost măcelăriți (...) fiind înfrântă, avangarda ghiaurilor a încetat <să mai atace>”*⁶³.

O perspectivă diferită asupra bătăliei de la Belgrad o redă cronicarul Orudj bin Adil. Acesta menționează că *„(...) urmând un iure asupra cetății, afurisitul de Iancu, care era pe atunci rege, a adus oști puternice din Ungaria și le-a așezat în cetate. Acestea au atacat, la rândul lor, din cetate și, războindu-se astfel, necredincioșii au obținut victoria. (...) s-a dat o luptă crâncenă, încât au murit mulți oameni și de la musulmani și de la necredincioși. În cele din urmă, neputându-se lua <cetatea> și sultanul Mehmed văzând aceasta, s-a ridicat din fața cetății și a plecat zicând: «Așa a fost voia lui Allah!»*⁶⁴.

În bătălia de la Belgrad, potrivit cronicarului Așik-Pașa-Zade și-a pierdut viața beilerbegul Rumeliei, Karadja-bei, care *„pe când stătea în întăritură și porunca să se tragă cu tunurile, s-au prăbușit scândurile meterezului său și căzând un bolovan l-a atins și el a murit ca un martir. (...) Padișahul, văzând aceasta, a plecat din acel loc și s-a întors cu noroc în propriul său vilaiet, Și această expediție sfântă s-a întâmplat în anul 860 al Hegirei”*⁶⁵.

Un martor ocular al luptei de la porțile Belgradului, Șemseddin Ahmed Bin descrie în detaliu confruntarea militară, menționând în lucrarea sa, *Tevarih Al-i Osman*, că *„cei care plecaseră spre Belgrad, prinzând limbi dintre ostașii cetății care stăpâneau unele știri, au cercetat starea dușmanului cel rău din fire. Au aflat că necredinciosul cel cu gânduri rele*

⁶² Alan G. JAMIESON, *op. cit.*, pp. 106-107.

⁶³ ENVERI, *op. cit.*, p. 41.

⁶⁴ Orudj bin ADIL, *op. cit.*, p. 59; Ioan Hațegan, *Iancu de Hunedoara în cronici otomane*, pp. 23-24.

⁶⁵ AȘIK-pașa-zade, *Tevarih-i al-i Osman*, în: *Cronici turcești privind țările române*, vol. I, p. 92.

zis Iancu s-a pregătit la reședința sa împreună cu oastea sa răătăcită de credință și așteaptă clipa luptei și a înfruntării. (...) Craiul cel răufăcător, aflând că oastea musulmană purtătoare de noroc a pornit la cucerirea Belgradului, a venit cu armașii cei răi din fire aflați lângă el și s-a așezat la trecătoarea de pe cealaltă parte a fortăreței. (...) Corăbiile dușmanilor răi din fire au sosit pe neașteptate, venind pe cursul Dunării. Ostașii purtători de victorie, care se aflau în așteptare pe apă, prinzând de veste, au pus numaidecât mâna pe arme. Mergând asupra corăbiilor care veneau iute ca vântul, s-au încleștat. Luând multe corăbii, i-au nimicit pe ghiaurii aflați în ele și i-au aruncat în apă. (...) Într-adevăr, ostașii purtători de victorie au luat numeroase corăbii de la ghiauri, dar corăbiile acelor răufăcători s-au tot înmulțit mereu și s-au îngrămădit în lungul și în latul fluviului, pe întinderea cât o mare și un ocean din fața orașului. Fiind în fața propriei lor cetăți, le-au sosit ajutoare din spate și astfel prinzând puteri, au ieșit biruitori. (...) Cucerirea neizbutind și atacurile oștilor islamice slăbind, ele au arătat semne de înfrângere. Necăjindu-se de faptul că mâinile lor nu au ajuns până la poalele fecioarei norocului, sforțările și strădania lor au fost zdruncinate și, întorcându-se au plecat. Ostașii cu credința răătăcită, văzând că fețele gaziilor s-au întors, au ieșit afară din cetate punându-se pe urmele lor. Neastâmpărații aceia i-au împins și i-au băgat în ordie pe ostașii slăbiți și obosiți care veneau înspăimântați ca o turmă de oi. Afurisitul cel necredincios, zis Iancu, a început să se agite (...). Ghiaurii cei răătăcitori atacând din dreapta și din stânga, ne-au împrăștiat din amândouă aripile”⁶⁶.

Relatările cronicarilor trecute în revistă sunt emblematice pentru reliefarea atitudinii musulmanilor asupra creștinilor. Descrierile lor mai elaborate sau mai succinte reflectă străduința scriitorilor de a diminua imaginea unei victorii zdrobitoare a armatei lui Iancu împotriva celei condusă de Mehmed. Cronicarul Enveri încheie prezentarea bătăliei cu un moment de impas prin care armata creștină a trecut, dând impresia unei înfrângeri a acesteia, însă alte scrieri otomane confirmă faptul că acea înfrângere temporară a oștii creștine nu a decis soarta luptei. Finalul bătăliei a fost hotărât, conform mențiunii lui Obudj Bin Adil, de Allah, a cărui voință, sultanul a acceptat-o. Din acea „expediție sfântă”, în care beilerbegul Rumeiliei a murit „ca martir”, padișahul s-a întors în vilaietul său. Este de menționat faptul că lupta purtată de otomani împotriva creștinilor este privită ca un război sfânt, dus în numele lui Allah, pentru care s-au jertfit și au murit ca martiri numeroși musulmani. Cu același scop al diminuării victoriei lui Iancu, cro-

⁶⁶ Șemseddin Ahmed bin Suleiman KEMAL-pașa-zade (Ibn Kemal), *op. cit.*, pp. 194-196; Ioan HAȚEGAN, *op.cit.*, p. 24.

nicarii inserează în scrierile lor că deși au pierit mulți musulmani în luptă, pierderi semnificative au fost resimțite și în partea adversă. Dușmanilor și în special conducătorului lor le este creionată o imagine înjositoare, mai cu seamă de cel care a luat parte confruntarea militară. Tevarih Al-i Osman îi descrie pe creștini ca fiind „rătăciți de credință”, „răufăcători”, „ghiauri”, „neastâmpărați”, pe când cei care au ridicat armele în numele lui Allah sunt considerați a fi „purători de victorie”. Iancu de Hunedoara este descris de Tevarih ca „necredinciosul cu gânduri rele” și „cel răufăcător”.

Cu toate încercările turcilor de a mușamaliza înfrângerea armatei otomane la Belgrad, victoria zdrobitoare a creștinilor a prins ecou în toată Europa, iar conducătorul lor este privit ca farul nădejdiei care a adus liniștea pe continent timp de câteva decenii. Iancu de Hunedoara după numeroase înclăștări militare cu armata otomană se retrage în glorie, atât de pe scena politică, dar și din viață. Bătălia de la Belgrad este ultima acțiune militară întreprinsă de voievodul Transilvaniei, care în tabăra de la Zemun s-a îmbolnăvit de ciumă⁶⁷. Cronicarii turci prezintă moartea lui Iancu, ca un sfârșit pricinuit de o săgeată pe care acesta a primit-o în timpul bătăliei. Astfel, Obrudj Bin Adil afirmă că „în lupta aceea, afurisitul de Iancu a fost atins de o săgeată. (...) Afurisitul de Iancu a murit din pricina acelei răni”⁶⁸.

Martorul ocular al bătăliei de la Belgrad descrie moartea voievodului Transilvaniei cu mai multă fervoare și ură, relatând că „diavolul acela răufăcător și plin de viclenii, care era capul răutăților și al uneltirilor și căpetenia ghiaurilor răi din fire, plecând din seraiul de serdar, s-a dus și s-a așezat la poarta infernului aducător de neazuri și în timp ce nenorocitul acela umbla printre pedestrașii săi și vorbea, făcând semne cu mâna celor din fața sa, un gaziu l-a ochit. Făcând să zboare săgeata sa înaripată ca pasărea, el a nimerit îmbrăcămintea sa aurită și, trecând prin ea, l-a lovit sub braț... Zbătându-se timp de trei zile, Iancu a murit în a patra zi. De rușine, ascunzând că a fost rănit, s-a răspândit în țara sa și în popor zvonul că afurisitul acela a murit de ciumă. (...) După ce oastea vânătoare de dușmani, plecând de lângă cetate, a intrat în ținutul dinăuntru, s-a auzit că nenorocitul Iancu, craiul cel răufăcător al ungurilor, s-a dus în întunecimea neființei și s-a închis cu diavolii în groapa iadului”⁶⁹.

Privit de turci ca un răufăcător și de creștini ca un erou, Iancu de Hunedoara rămâne o personalitate marcantă atât în istoria Țărilor Române, cât și a Regatului Ungariei, un comandant de oaste care a reușit să țină piept amenințării otomane, până în ultima clipă a vieții sale. Rolul său semnificativ în istoria popoarelor din sud-estul Europei, l-a determinat pe călu-

⁶⁷ Camil MUREȘANU, Ioan-Aurel POP, *Iancu de Hunedoara*, pp. 377-378.

⁶⁸ Obrudj bin ADIL, *op. cit.*, p. 59.

⁶⁹ Şemseddin Ahmed bin Suleiman KEMAL-paşa-zade (Ibn Kemal), *op. cit.*, pp. 196-197.

gărul franciscan, Ioan de Capestrano să afirme, că atunci când voievodul Transilvaniei și guvernatorul Ungariei și-a dat obștescul sfârșit, în 11 august 1456, „s-a stins lumina lumii”.

5. Concluzii

Studiul de față a avut în vedere studierea atitudinii pe care purtătorii Semilunei au avut-o de-a lungul veacurilor față de adepții crucii lui Hristos. Istoria i-a adus deseori față în față și mai cu seamă în momente tumultuoase. Sursele scrise care rememorează acele momente cuprind de cele mai multe ori și caracteristici pe care musulmanii le-au atribuit creștinilor. În urma studierii acestei teme prin prisma descrierilor câtorva bătălii din vremea lui Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare și Iancu de Hunedoara a putut fi surprinsă atitudinea îndeosebi ostilă pe care cele două tabere o aveau și cum raporturile dintre Înalta Poartă și Țările Române se puteau modifica prin încheierea tratatelor de pace.

Dacă în momentele conflictuale creștinii și conducătorii lor sunt descriși ca „afurisiți, plini de încăpățănare și ură și doritori de vărsare de sânge”, „călăreți de credință răătăcită”, „purtători ai nenorocirii”, „răzvrățiți” etc, în momentul în care aceștia devin supuși sultanului și mai mult decât atât participă la luptă împreună cu oastea turcă, așa cum a fost cazul în vremea lui Ștefan cel Mare, prin atacurile din sudul Poloniei, conducătorul creștinilor, Ștefan, descris înainte ca „afurisit, nenorocit și trufaș”, devine „om foarte dibaci și mare meșter în luptele împotriva ghiaurilor”.

Imaginea creștinilor și musulmanilor, creionată prin cercetarea surselor scrise ale creștinilor și otomanilor, reflectă o atitudine dihotomică, surprinsă atât prin caracteristici jignitoare la adresa celuilalt în situații conflictuale, cât și prin însușiri apreciative, în momentele de alianță. Această temă recurentă în istoriografia românească și întâlnită în studierea a diverselor epoci istorice poate fi studiată și aprofundată prin investigarea surselor scrise interne și externe, care înregistrează o seamă de atitudini la adresa celuilalt, contribuind astfel o mai bună cunoaștere a societății și mentalității ei dintr-o anumită perioadă.

Bibliografie:

Surse primare

➤ AŞIK-paşa-zade, *Tevarih-i al-i Osman*, în: Mihail Guboglu, Mustafa Mehmet (ed.), *Cronici turcești privind țările române*, vol I (sec. XV-mijlocul sec. XVII), București, Ed. Academiei, 1966, pp. 81-106.

➤ *Cronici anonime* în Mihail Guboglu, Mustafa Mehmet (ed.), *Cronici turcești privind țările române*, vol I (sec. XV-mijlocul sec. XVII), București, Ed. Academiei, 1966, pp. 177-190.

➤ Halil ibn-i Ismail ibn-i şeyh Bedreddin Mahmud ibn-i SIMAVI (Simavna Kadisioglu), *Menakib-i Şeyh Bedreddin Mahmud* în Mihail Guboglu, Mustafa Mehmet (ed.), *Cronici turcești privind țările române*, vol I (sec. XV-mijlocul sec. XVII), București, Ed. Academiei, 1966, pp. 21-28.

➤ Idris BITLISI, *Heşt Behişi* în Mihail Guboglu, Mustafa Mehmet (ed.), *Cronici turcești privind țările române*, vol I (sec. XV-mijlocul sec. XVII), București, Ed. Academiei, 1966, pp. 149-176.

➤ LUTFI-paşa, *Tevarih-i al-i Osman* în Mihail Guboglu, Mustafa Mehmet (ed.), *Cronici turcești privind țările române*, vol I (sec. XV-mijlocul sec. XVII), București, Ed. Academiei, 1966, pp. 233-250.

➤ Orudj bin ADIL, *Tevarih-i al-i Osman* în Mihail Guboglu, Mustafa Mehmet (ed.), *Cronici turcești privind țările române*, vol. I (sec. XV-mijlocul sec. XVII), București, Ed. Academiei, 1966, pp. 47-64.

➤ Şemseddin Ahmed bin Suleiman KEMAL-paşa-zade (Ibn Kemal), *Tevarih-i al-i Osman* în Mihail Guboglu, Mustafa Mehmet (ed.), *Cronici turcești privind țările române*, vol I (sec. XV-mijlocul sec. XVII), București, Ed. Academiei, 1966, pp. 191-218.

➤ Şükrüllah bin Şehabeddin AHMED, *Behjet-üt-Tevarih* în Mihail Guboglu, Mustafa Mehmet (ed.), *Cronici turcești privind țările române*, vol I (sec. XV-mijlocul sec. XVII), București, Ed. Academiei, 1966, pp. 29-32.

➤ TURSUN-bei, *Tarih-i Ebu-l Feth-i Sultan Mehmed-han* în Mihail Guboglu, Mustafa Mehmet (ed.), *Cronici turcești privind țările române*, vol. I (sec. XV-mijlocul sec. XVII), București, Ed. Academiei, 1966, pp. 65-80.

Bibliografie secundară

➤ BÎRĂ, Monica; BUBURUZAN, Silviu, *Imaginea lui Ştefan cel Mare în cronicile turcești contemporane* în Tudor Teoteoi (coord.), *Ştefan cel Mare și epoca sa. Culegere de studii*, București, Ed. Universității din București, 2007, pp. 108-121.

➤ DENIZE, Eugen, *Românii în cultura medievală spaniolă* în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”*, Iași, 1986, nr. 23, pp. 75-82.

➤ DIȚĂ, Alexandru V., *17 mai 1395, o dată importantă în istoria universală- victoria românească de la Rovine* în Ion Pătroiu (coord.), *Marele Mircea Voievod*, București, Ed. Academiei, 1987, pp. 254-277.

➤ FELEZEU, Călin, *Imaginea societății otomane în istoriografia românească a sec. XV-XIX*, în Nicolae Bocșan, Sorin Mitu, Toader Nicoară

(coord.), *Identitate și alteritate: Studii de imagologie*, vol. 2, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 1998, pp. 64-73.

➤ GUBOGLU, Mihail P., *Românii în bătălia de la Varna (10 noiembrie 1444) după izvoare turco-islamice și europene* în *Revista Arhivelor*, 1986, nr. 2, pp. 155-168.

➤ IANCU, Anca, *Știri despre români în izvoare istoriografice sârbești (sec. XV-XVII)* în Eugen Stănescu (ed.), *Studii istorice SE Europene*, vol. 1, București, Ed. Academiei, 1964, pp. 7-41.

➤ IORGA, Nicolae, *Istoria lui Ștefan cel Mare pentru poporul român*, Ed. Pentru Literatură, 1966, 297 p.

➤ IORGA, Nicolae, *Studii istorice asupra Chilie și Cetății-Albe*, București 1899, 418 p.

➤ JAMIESON, Alan G., *Credința prin sabie. Scurtă istorie a conflictului dintre creștini și musulmani*, București, Ed. Niculescu, 2017, 320 p.

➤ MANOLE, Neagoe, *Ștefan cel Mare*, București, Ed. Albatros, 1970, 278 p.

➤ MÂRZA, Radu, *Atitudinea lui Szamoskozy față de români*, în: *Medievalia Transilvanica*, 1998, 2, nr. 1, pp. 161-166.

➤ MAZILU, Dan Horia, *Noi despre ceilalți. Fals tratat de imagologie*, București, Ed. Polirom, 1999, 260 p.

➤ MUREȘANU, Camil, *Ioan de Hunedoara și vremea sa*, Cluj-Napoca. Ed. Tineretului, 1957, 203 p.

➤ MUREȘANU Camil; POP, Ioan-Aurel, *Iancu de Hunedoara în Ștefan Ștefănescu*, Camil Mureșanu, Ioan-Aurel Pop (coord.), *Istoria românilor. De la universalitatea creștină către Europa „patriilor”*, vol. IV, București, Ed. Enciclopedică, 2012, pp. 368-378.

➤ MUSTAFA Ali, Mehmet, *Cronici otomane despre români* în *Magazin istoric*, 1984, 18, nr. 4, pp. 36-39.

➤ PANAITE, Viorel, *Străinii în viziune juridică otomană în veacurile XVI-XVII* în *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu”*, Cluj-Napoca, 1993, nr. 32, pp. 29-38.

➤ PANAITESCU, Petre P., *Mircea cel Bătrân*, București, 1944, 363 p.

➤ ȘTEFĂNESCU, Ștefan, *Consolidarea poziției politice a Țărilor Române până la mijlocul secolului al XV-lea* în Ștefan Ștefănescu, Camil Mureșanu, Ioan-Aurel Pop (coord.), *Istoria românilor. De la universalitatea creștină către Europa „patriilor”*, vol. IV, București, Ed. Enciclopedică, 2012, pp. 303-329.

➤ VELIMAN, Valeriu, *O cronică turcească despre domnia lui Mircea cel Mare* în *Revista Arhivelor*, 1986, 48, nr. 4, pp. 372-385.